

HERMENEUTİĞİN BAŞLANGICI OLARAK PERİ HERMENIAS*

Arslan TOPAKKAYA**

ÖZ

Hermeneutikle felsefi anlamda uğraş ta Antik Yunan'a kadar gitmektedir. Bu açıdan bakıldığında aslında 18. yüzyılda sistematik anlamda ismini almadan önce de hermeneutikten bahsetmek mümkündür. Bu zamandan önce kendisinin sorduğu ve cevap aradığı sorular farklı bağlamlarda (genel olarak ikincil olarak) tartışılmış ve konuşulmuştur. Burada söz konusu olan daha ziyade metin yorumlamalarıdır. Fakat Antik dünyada her şeyden önce de Aristoteles'te buna dünyanın anlaşılması ve bunun dilsel anlamda ifade edilmesi gibi konular eklenmiştir. Bu ilk anlamının karşısında yabancı dilsel ifadelerin anlaşılması ikincil olarak söz konusu olmuştur. Yeniçağ bu eski problemi tekrar ele almış ve bunu kendi anlama konseptine entegre etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda bazen bir anlama konsepti bazen de diğer anlama konsepti baskın gelmiştir. Genel anlamda hermeneutik anlayışları 17. yüzyıldan beri gittikçe artan bir biçimde universal geçerlilik bağlamında açığa çıkmıştır. Eskiden anlama geleneğinin otoriteleri ağır basarken, şimdi filozoflar ve bilinç ile uğraşan bilim adamlarının rasyonel araştırmalarına dayanan kurallara göre işlevsellik kazanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hermeneutik, Aristoteles, Anlam, Metin, Dil İfadeleri, Yorum.

PERI HERMENIAS AS THE BEGINNING OF HERMENEUTICS

ABSTRACT

Dealing with Hermeneutics philosophically goes back to Ancient Greece. From this point of view, it is possible to talk about hermeneutics before it was termed systematically in the 18th century. Before this time, questions asked by hermeneutics and answers it seeked were discussed and talked in different contexts (generally secondary). Rather, it was about text interpretations. But first of all, in Aristotle, in the ancient world, topics such as understanding the world and expressing it in linguistic terms have been added. In the face of this first understanding, the understanding of foreign linguistic expressions was of secondary importance. The new age has reconsidered this old problem and tried to integrate it into its own understanding concept. In this context, sometimes a concept of understanding and sometimes another concept of understanding became dominant. In general, hermeneutic understandings have been increasingly exposed in the context of universal validity since the 17th century. While the tradition of understanding dominated in the older times, functionality ? according to the rules based on the rational research of philosophers and scientists engaged in the science of consciousness.

Keywords: Hermeneutic, Aristototle, Meaning, Text, Language expressions, Comment.

* Bu makale 27-09 2019 tarihleri arasında yapılan "II. Uluslararası Erciyes Sosyal Bilimler Kongresinde" sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi. Orcid:(0002-8305-8675)

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2020 Bahar, sayı: 29, ss. 277-282

Makalenin geliş tarihi: 24.02.2020

Makalenin kabul tarihi: 14.03.2020

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Spring 2020, issue: 29, pp.: 277-282

Submission Date: 24 February 2020

Approval Date: 14 March 2020

ISSN 2618-5784

Bu makalede Aristoteles tarafından yazılan fakat ismi ondan sonra konulan *Peri Hermenias*'ın hermeneutiğin başlangıcı olarak kabul edilip edilemeyeceğini ana hatlarıyla tartışmaya çalışacağız. İkincil olarak da Aristoteles'in zikredilen eserinin hermeneutik için taşıdığı anlam ve değer vurgulanacaktır. "Yorum Üzerine'nin ilk bölümleri Aristoteles'in semantik kuramı, dil felsefesi ve dilbilimsel konulara olan ilgisi üzerine inşa edilmiştir."¹

Hermeneutikle felsefi anlamda uğraş ta Antik Yunan'a kadar gitmektedir.² Bu açıdan bakıldığında aslında 18. yüzyılda sistematik anlamda ismini almadan önce de hermeneutikten bahsetmek mümkündür. Hermeneutiğin sistematik anlamda sorduğu ve cevap aradığı sorular farklı bağlamlarda tartışılmış ve konuşulmuştur. Burada söz konusu olan daha ziyade metin yorumlamalarıdır. Fakat Antik dünyada her şeyden önce de Aristoteles'te buna dünyanın anlaşılması ve onun dilsel anlamda ifade edilmesi gibi konular eklenmiştir.³ Bu ilk anlamının temeli üzerine yabancı dil ifadeleri anlaşılması konusu inşa edilmiştir. Yeniçağ bu eski problemi tekrar ele almış ve bunu kendi anlama konseptiyle sentezlemeye çalışmıştır. Bu bağlamda 17.yüzyıl boyunca bazen ilk anlama bazen de başkasını anlama anlayışı baskın gelmiştir. Genel anlamda hermeneutik 17. yüzyıldan beri universal geçerlilik tezi bağlamında gelişim göstermiştir. Eskiden anlama geleneğinin otoriter filozofları temel referans noktası iken, çağımızda bunlarla birlikte bilinç ve zihinle uğraşan bilim adamları ve onların araştırmalarıyla ortaya çıkan kurallar da artık dikkate alınmaktadır.

Antik Yunan'da sempati (*sympathia*) olarak anlama Aristoteles'in *Peri Hermenias*⁴ adlı eseriyle Batı'da felsefi hermeneutiğin başlangıcı olarak literatüre girmiştir.

Aristoteles'in bu kısa eseri hem semantik⁵ tarihinin en etkili metni hem de Batı semiyotiğinin⁶ başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu eser aynı zamanda paradigmal anlamda felsefi hermeneutiğin de ilk temel kitabı olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte hemen şunu belirtelim ki Aristoteles'in bu

¹ C. Çiçekdağı; "Aristoteles'in Peri Hermeneias (Yorum Üzerine) Adlı Eserinin 9. Bölümü Üzerine Bir Yorum Denemesi: Geleceğe Ait Olumsuz Önermeler", *Dört Öğe*, Yıl 4-Sayı 8-Ekim 2015, s. 29-30.

² Antik hermeneutik hakkında daha fazla bilgi için bkz. G. Bruns, *Antik Hermeneutik*, (Çev. İhsan Durdu), Yeni Zamanlar Yay., İstanbul 2001.

³ Aristoteles'ten önce

⁴ Aristoteles, *Peri Hermenias: Yorum Üzerine*, (Çev:Saffet Babür), İmge Kitabevi Yayınları, 3.Basım, İstanbul 2018.

⁵ "Genel olarak anlam konusuna yönelen, dili anlam bakımından ele alan, göstergelerle, gösterilen arasındaki ilişkiyi inceleyen disiplin, bilim dalıdır". A.Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s.1477, Paradigma Yay., İstanbul 2005.

⁶ "Göstergeleri ve gösterge sistemlerinin konu alan, bu sistemlerin anlamın kuruluşundaki rollerini inceleyen, gösterge sistemlerinin yapısı ve işleyişini araştıran; kısacası canlı varlıkların bildirişme amacıyla kullandıkları her türlü işaret sistemini ele alan bilim dalıdır". A.Cevizci, a.g.e., s.777.

eseri modern anlamda hermeneutik bağlamında çok fazla malumat içermez. Bunun en güzel örneği başlığın dışında kitabın hiçbir yerinde *hermeneuin* fiili ya da *hermeneia* kelimesinin geçmemesidir. Burada şunu da belirtmekte fayda vardır: Söz konusu başlık Aristoteles'e ait değildir. Bu başlık daha geç dönemlerde verilmiştir. Aristoteles risalenin hemen başında kitabın ana konusunun *logos apaphantikos* (ifade edilen söz) olduğu saptamasında bulunur.⁷ Gerçeklik içeren ifadeler ve bunların mantıksal ilişkileri eserin ana konusudur. Bu açıdan bakıldığında felsefi hermeneutiğin konusu ile ortaklık kendiliğinden açığa çıkmaktadır.

Geç Antik dönem ve Ortaçağ Aristoteles yorumcuları⁸ yazının içeriği bağlamında başlığın oldukça dikkat çekici olduğunu söylerler;⁹ çünkü onlar bu yazıyı tanıdıkları Antik dile uygun olarak yorumlarlar, yani *hermeneuein*'i bir anlama ve yorumlama *technesi* olarak betimlerler. Bu fiili yabancı birisinin konuşmasını kendi diline tercüme etmek olarak, yani tanrıların ve barbarların dillerini ve genel olarak da bir şey hakkındaki ifadeleri kendi diline çevirmek olarak tanımlamışlardır. Aristoteles de *hermeneuein* fiilini bu anlamlarda kullanmıştır.¹⁰ Platon ve Antik dönemin diğer filozofları bu kullanıma sadık kalmışlardır. Yeniçağda felsefi *hermeneutik* olarak karşımıza çıkan ve kendi tarihinden keskin sınırlarla ayrılabilen şey, aslında sistematik anlamda tamamlanmış felsefi bir disiplinin adı olup, bu isim altında Antik Yunan'da böyle bir şeyin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Onlar *hermeneuein* ve *hermeneia*'dan farklı bir şey anlamaktaydılar. Antik Yunan'da Yeniçağda yeni şekline kavuşan hermeneutik geleneğin olmaması onların felsefi hermenutiğin problemleriyle uğraşmadıkları anlamına gelmez. Antik Yunan söz konusu konularla ilgili görüşler belirtmiş ve bu görüşler tabiri caiz ise daha sonra gelişecek olan felsefi hermenutiğin temellerini oluşturmuştur. Felsefi hermenutiğin dayandığı miras bir sistem ya da disiplin içermez, buna rağmen bir kavramı tevarüs etmekten de fazla bir şey ifade eder. Felsefi hermenutik tarihi başlangıcından beri kendi kavram tarihinden daha fazlasını ve aynı zamanda daha farklı bir şeyi içermiştir.¹¹

⁷ Aristoteles, Peri Hermenias 4, 17a. (Aristo 1994, 6).

⁸ Bunlardan bizde İbn Sina Batı'da Thomas Von Aquin'in yorumları için bkz. C. Çiçekdağı; Peri Hermeneias Üzerine İki Yorum, Sentez Yay., Bursa 2018.

⁹ Bunlardan biri de Türk-İslam Düşüncesinin önemli isimlerinden Farabi'dir. Farabi Aristoteles'in bu eserini özetlediği *Muhtasar* adlı eser kaleme almış, söz konusu eseri yorumlamaya çalışmıştır. Bkz. M. Türker-Küyel; Farabi'nin Peri-Hermenias Muhtasari Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1990.

¹⁰ Özellikle Poetik ve De Anima'da.

¹¹ Kavramın etimolojik tarihi ve onun Hermes ile ilgisi hala tartışılan bir konudur. Tanrıların emirlerini sonlu varlıklara ulaştırın ve onları (tanrısal dili) dünya diline çeviren Hermes hermeneutik kavramının çıkış noktası olarak kabul edilir. Fakat bu görüşün sağlam bir temele dayanmadığını söyleyen yazarlar da vardır (Pepin 1988). Antik Yunan'da ikincil bir anlama sahip olan "yorumlama" ve "tercüme etme" Latince ismiyle Ortaçağ'da hermeneumata olarak meşhur olmuştur. Bu artık felsefi bir disiplinin

Bu genel tespitlerden sonra Aristoteles'in zikredilen eserine biraz daha yakından bakmakta fayda vardır.

Aristoteles'in bu küçük eserinde aşağıdaki metinle tam bir dil teorisi sunmaktadır:

"Sesimizin dilsel ifadeleri, konuşma sırasında ruhumuzun karşılaştığı birer semboldür; bunun gibi yazılı ifadelerimiz de sesimizin dilsel ifadeleri için birer semboldür. Bütün insanlar aynı harfle yazmadıkları gibi herkes de aynı dili konuşmaz. Ruhumuzun karşılaştığı şeyler (konuşulan ve yazılan ilk olarak birer işaretler) aslında bütün insanlar için aynıdır. Bunun dışında, kendileri ruhun karşılaşmasının bir temsili olanlar aslında herkes için aynıdır".¹²

Aristoteles burada dili (*logos* ve *legein* (konuşmak olarak) genel anlamda bir konuşmacıda ortaya çıkan ve başka birinin anlayışına sunulan bir ifade olarak anlamaktadır. *Hermeneia* kelimesi bu bağlamda henüz söz konusu değildir; fakat her an açığa çıkması mümkündür. Semiyotik, semantik ve hermeneutik için anlamlı olan dil teorisi bağlamında eserde fazla ayrıntı bulmak zordur. Buna rağmen eserin yorumlanarak yeniden okunmasında aşağıdaki noktalar tespit edilebilir:

1. Dil bir ifadedir ve psikolojik olanın dışı vurulmasıdır. Bundan dolayı kelimeler ve cümleler insan tini için bir işarettir (*symbolia*). Bundan dolayı *Peri Hermenias* semantiğin doğuşu olarak kabul edilir. Burada dilsel ifadeler bir işaret olarak anlaşılır; Platon'da olduğu gibi şeyler için birer isim değildir. İşaretin tinsel bir şey olması semantiğin doğmasına neden olmuştur. Artık daha önce isim ve şeyle sınırlandırılmış dil teorisi kendisini psikolojik olarak belirlenen anlamla genişletmektedir (bu aynı zamanda dil işareti olarak da anlaşılmaktadır).

2. Anlam artık şeyle ya da söz konusu edilenin ağırlığı ile ilgili bir şey olmayıp, aksine nesneyle ilgili olan psikolojik bir şeydir. Bu tinin nesneyle karşılaşmasından ortaya çıkar. Aristoteles *De Anima'da* tinin nesneyle karşılaşmasını pasif bir karşılaşma olarak anlamaz; tam tersine düşünen, hatırlayan faal bir tin iş başındadır.¹³

3. Yazı işaretleri (*grammata*) dilin işaret sisteminin ikinci bir boyutunu oluşturur. Bunlar dil için (*semeia*) işaretlerdir. Bu işaretler büyük oranda ikinci düzenin işaretlerinden oluşur. Bundan dolayı tinin kendisini ifade ettiği nesneyle karşılaşması aynı zamanda olgu ya da olayın temsilleriyle

adıdır. Hermeneumata Yunanca ve Latince kelimelerin tercüme faaliyeti (Antik Yunan'dan oldukça uzaklaşmış olan Roma'yı tekrar ona yakınlaştırmak bağlamında) olarak karşımıza çıkar.

¹² Aristoteles *Peri Hermenias* (Aristoteles 1994, 3).

¹³ Bkz. *De Anima* I, 403a-b.

karşılaşmasıdır. Resim metaforu dilsel ifadelerin işaret alanları ve onların anlamlarıyla (ki bunlar alışkanlıkla ilgilidir) tinin olay ya da olguyla dilsel olmayan bir düzlemde eşitlenmesi anlamına gelir.

4. Aristo'ya göre konuşulan ve yazılan dilin ifade düzleminde insanlar arasında farklılıklar söz konusudur. Bu tespit daha sonra yapılacak olan dil işaretlerinin alışlagelmiş anlamlarının farklı olacağı tespitine bir hazırlıktır. Yani dilsel işaretlerle tinsel algılar arasında semantik ilişki bağlamında farklılıklar vardır.¹⁴ Kısaca ifade olgusu bağlamında sadece bir değil, farklı dillerden bahsetmek mümkündür.

5. Aristoteles'e göre tinsel pathos bütün insanlar için aynıdır. Bütün insanların aynı şeyi algılaması, hatırlaması, düşünmesinin aynı olduğunu iddia edilmesi ilginçtir. Aristo'nun bunu iddia ettiğini söylemek doğru olmaz. Bununla kast edilen şey, aslında bir şeyin bütün insanlar için aynı özdeşlikte olduğudur. Yani bir ağaç bana da sana da ağaç olarak görünür ve algılanır. O halde insanların sahip olduğu farklı diller aslında insanlara doğal ve bütün insanların için aynı olan ruhsal resimlerin ifadeleridir.

6. Olgular da Aristo'ya göre bütün insanlar için aynıdır. Yani bütün insanlar dünyada aynı olgular ve olaylarla birlikte yaşarlar. Tabii ki farklı insanlar aynı dünyadan farklı algı, hatırlama, düşünmeye ve böylece de farklı ruhsal tecrübelerle sahip olabilirler; fakat dünyanın özdeşliği bağlamında herkes için söz konusu ruhsal tecrübeye uyum içinde bulunma imkânı söz konusudur.

Aristoteles için bu kısa dil teorisi kendi esas konusunu temellendirmek bağlamında oldukça önemlidir. *Apaphantik logos* ile ilgili metnin girişinde dilin ve *logosun* ne olduğu saptamasında bulunur. Bütün bu tespitler hiç şüphesiz Aristo'nun gerçekliği önermeler ile olay ve olguların özdeşliği olarak görmesi bağlamında anlam kazanmaktadır. Bunun böyle olmaması yani önerme ile olgunun örtüşmemesi genel doğruları ortadan kaldıran bir durumdur ve her defasında doğruluk konuşmacıya bağlı olarak değişir. Aynı problem her konuşmacının dünyada aynı *pragmatada* yaşamaması durumunda da açığa çıkar. *Logos apophantikos* felsefesinin genelliği hemen başlangıçta bireysel nesnelere kadar çokluğa gark olmaktadır.

Sonuç olarak *Peri Hermenias*'ın birinci bölümündeki dil teorisi, felsefi hermeneutik tarihi bağlamında bir öneme haiz görünmektedir. O daha ziyade semiyotik ve semantikle ilgilidir. Bu açıdan bakıldığında hermeneutik bağlamda önemi anlamının ne olduğu üzerinde durmuş olmasıdır. Konuşanın tinsel ifadelerinin anlayanın zihninde meydana getirdiği anlamdır anlama. Birisinin tin ve zihin dünyasında pragmata bağlamında olan şey, diğerinin dil işaretlerinde tekrar eder. Kısaca anlama *sympathiadır*. Yani dil ile oluşan şey, tinsel etkilenime uygun hale gelmektedir. Buradan hareketle *Peri Hermenias'ta*

¹⁴ Peri Hermenias 2, 16a.

bu durum genel anlamda dil işaretlerinin anlamı olarak tanımlanır. Aristoteles böyle bir dönüşüm imkânını Peri Hermenias'ın 3. Bölümünde ifade bildiren sözcükler bağlamında dile getirir. "Herhangi bir sözü söyleyen kişi kendi düşüncesini (düşündüğü şeyle birlikte) dillendirir; bunu duyan kişi söz konusu şeyle ilgili kendi düşüncesinde sessizce durur".¹⁵ Felsefi hermeneutiğin klasik paradigmasının ulaştığı anlam düşüncesi de bu tespitten ayrı düşünülemez. Sempati olarak anlama Aristo'dan önce ve sonra Antik Yunan'da aslında genel olarak kabul edilen bir şeydir.

Peri Hermenias her ne kadar doğrudan hermeneutikle olmasa bile ele aldığı konular itibarıyla özellikle "anlama" kavramına yapmış olduğu vurgu, onu tanımlaması, anlamanın dil ve ifadelerle bağlantısı ve anlamın insanlar arasındaki iletişimdeki mana ve önemini vurgulaması bağlamında rahatlıkla hermeneutiğin başlangıcı olarak kabul edilebilir bir nitelik arz etmektedir. Bu yüzden ki hem Batı'da hem de Doğu'da hermeneutiğin gelişimine katkıda bulunan çoğu filozof Aristoteles'in bu eserine göndermede bulunup, hak ettiği değeri verirler.

KAYNAKÇA

- Aristoteles; Peri Hermeneias. Übers. u. erl. von *Hermann Weidemann*., Berlin. 1994.
- Aristoteles, Peri Hermenias: Yorum üzerine,, (Çev:Saffet Babür), İmge Kitabevi Yayınları, 3.Basım, İstanbul 2018.
- Aristoteles; Poetik. Übers. u. erl. von *Arbogast Schmitt*., Darmstadt. 2008.
- Aristoteles; Philosophische Schriften in sechs Bänden. Übers. von *Eugen Rolfes* et al. Hamburg 1995.
- Bruns, G.; Antik Hermeneutik, (Çev. İhsan Durdu), Yeni Zamanlar Yay., İstanbul 2001.
- Cevizci, A.; Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yay., İstanbul 2005.
- Çiçekdağı, C.; Peri Hermeneias Üzerine İki Yorum, Sentez Yay., Bursa 2018.
- Çiçekdağı, C.; "Aristoteles'in Peri Hermeneias (Yorum Üzerine) Adlı Eserinin 9.Bölümü Üzerine Bir Yorum Denemesi: Geleceğe Ait Olumsal Önermeler", *Dört Öğe*, Yıl 4-Sayı 8-Ekim 2015, ss.23-62.
- Pépin, J./Hoheiseli,K.; Art. „Hermeneutik“. – In: *Reallexikon für Antike und Christentum* 14, Sp.1988, 722–771.
- Türker-Küyel, M.; Farabının Peri-Hermenias Muhtasarı Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1990.
- Topakkaya, A.; "Felsefi Hermeneutik", *FLSF dergisi*, sayı: 4, 2007, ss.75-93.

¹⁵ Peri Hermenias 3, 16b.